

SERTIFIKAT

Ruzimurodova Fariza Dustmurod qizi

2024-yil 19-oktabrda Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti tomonidan tashkil etilgan "O'ZBEK TILI TARAQQIYOTI VA XALQARO HAMKORLIK MASALALARI" mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyada ma'ruza bilan ishtirok etdi.

Sh.Sirojiddinov

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK TILI
VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**O‘ZBEK TILI TARAQQIYOTI VA XALQARO
HAMKORLIK MASALALARI**

**XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA MATERIALLARI**

2024-yil 19-oktabr

TOSHKENT DAVL

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT O‘ZBEK
TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI**

**“O‘ZBEK TILI TARAQQIYOTI
VA XALQARO HAMKORLIK
MASALALARI”**

mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari

2024-yil 19-oktabr

Toshkent – 2024

<i>Хазраткулова А.</i>	Свойства паремий в лингвокультурологическом аспекте	879
<i>Xudaykulova Sh.</i>	Globalashuv jarayonida qadriyatlar til va madaniyat omili	884
<i>Abdullazoda M.</i>	Ko'ptillilik va xushmuomalalik	887
<i>Yakubova F.</i>	Til - madaniyatning tarkibiy qismi sifatida	889
<i>Maxmudova N.</i>	Turli tizimli tillarda qo'llanilgan xalq maqollaridagi ornitonimlarning milliy-madaniy xususiyatlari	893
<i>Abdimurodov D.</i>	"Ota-ona" tushunchasining madaniy talqini	897
<i>Kipchakova S.</i>	Theoretical and practical issues of translation studies and intercultural communication	904
<i>Xudayberdiyeva O.</i>	Raqsga oid terminlarning lingvo-madaniy tahlili	907
<i>Meliqo'ziyev A.</i>	Lab, tish va burun mimikasi	910
<i>Maxmudova Sh.</i>	Madaniyatlararo muloqotning evolyutsiyasi. Madaniyatlararo muloqotni takomillashtirish strategiyalari	913
<i>Raximova K. Baltabayeva M. Axmadaliyeva M.</i>	Madaniyat so'zining ma'nosi va tarixiy asoslari	917
<i>Raximova K. Baltabayeva M. Axmadaliyeva M.</i>	Madaniyatlararo muloqot va o'zbek tili taraqqiyoti	920
<i>Usmonova D.</i>	Национальная идентичность, проявляющаяся через фразеологические единицы различных народов	923
<i>Kholmuminova M.</i>	National cultural peculiarities of artistic concept	930
<i>Uzakova L.</i>	O'zbek va ingliz tillarida to'y bilan bog'liq leksik birliklarning lingvokulturologik tadqiqi: o'zbek to'ylari bilan bogliq leksik birliklarining umumiy tasnifi	933
<i>Axmedova N.</i>	Ingliz va o'zbek tillari paradigmaticasi va sintagmaticasi masalalarini o'rganish zarurligi	937
<i>Ganiyeva M.</i>	O'zbekistonlik talabalarga madaniyatlararo muloqotni o'qitishning samarali usullari	939
<i>Usmonova D.</i>	Matn klassifikatsiyasining o'ziga xos jihatlari	943
<i>Jamoliddinova I.</i>	"Qat'iyat" konseptining konseptosferadagi o'rni	946
<i>Maqsudova Sh.</i>	Ingliz va o'zbek tillarida zoomorflar orqali shakllangan xarakter iboralar	949
<i>Ruzimurodova F.</i>	O'zbek-ingliz tarjimachiligining taraqqiyot bosqichlari	953
<i>Xusanova G.</i>	Turli madaniyatlardagi bolalar o'yinlarining tasnifi va funksiyalari	957
<i>Ro'ziqulova G.</i>	Ingliz va o'zbek tillaridagi "oyoq" komponentiga ega somatik frazeologik birliklarning qiyosiy tahlili	962
<i>Xabibullayeva G.</i>	Jahon tilshunosligida etnografizmlarning o'rganilishi	967

Oxir oqibat, inson xarakterini tasvirlash uchun zoomorflardan foydalanish bizning tabiat olamiga bo'lgan hurmatimizni va inson tabiatining murakkabligini tushunish uchun davom etayotgan izlanishimizni aks ettiradi. Ular ramziy ma'no, metafora va barchamizdagi hayvonni tushunish iplari bilan to'qilgan boy lingvistik gobelen bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Muso Toshmuhammad o'g'li Oybek. Mukammal asarlar to'plami. 19 jildlik. 7-tom: Oltin vodiya shabadalar. Roman. T: Fan, 1976.
2. Nurmuhamedov Yusuf. Frazologik birliklarning lingvomadaniy xususiyatlari. 2022.
3. Базарова Д.Х. История формирования и развитие зоологической терминологии узбекского языка. –Ташкент: Фан, 1978. –С. 222.
4. Саидова Х.А. Ўзбек тилида ҳайвон номларининг шахс тавсифи вазифасида қўлланилиши: Филол. фанлари номзоди... дисс. –Бухоро, 1995. –178 б.
5. <https://kh-davron.uz/kutubxona/uzbek/tora-sulaymon-ergash-jumanbulbul-ogli-el-kezadi-turkumidan-kuntugmish-dostoni.html>
6. <https://ziyouz.com/portal-haqida/xarita/jahon-nasri-onlayn-antologiyasi/ziyod-salim-o-g-li-1922-2000->
7. [turkiya/ziyod-salim-o-g-li-qudratli-salim-hikoya](https://turkiya.uz/ziyod-salim-o-g-li-qudratli-salim-hikoya)
8. <https://n.ziyouz.com/portal-haqida/xarita/jahon-nasri-onlayn-antologiyasi/viktor-gyugo-1802-1885-fransiya/viktor-gyugo-qo-rquv-hikoya>
9. <https://www.imword.com/idioms/snake>
10. <https://www.thevillageidiom.org/idioms/junkyard-dog-idiom-meaning-and-origin/>
11. <https://discover.hubpages.com/literature/rabbit-idioms>

O'ZBEK-INGLIZ TARJIMACHILIGINING TARAQQIYOT BOSQICHLARI STAGES OF DEVELOPMENT OF UZBEK-ENGLISH TRANSLATION

Ruzimurodova Fariza Dustmurod qizi
2-kurs tayanch doktorant,
ToshDO'TAU

Annotatsiya: O'zbek xalqining xorijiy xalqlar bilan o'zaro hamkorligi va adabiy aloqalari uzoq o'tmishga borib taqaladi. O'rta Osiyo xalqlari, jumladan, o'zbek halqi, qadimda Yunoniston va Xitoy, Hindiston va Eron va boshqa xorijiy mamlakatlar madaniyati bilan yaqindan aloqada bo'lganligi manbalardan ma'lum.

Kalit so'zlar: Mayor Devi, "Temur tuzuklari", fantasmagoriya, "Navoiy gulshani".

Annotation: *Mutual cooperation and literary ties of the Uzbek people with foreign countries go back to the distant past. It is known from sources that the peoples of Central Asia, including the Uzbeks, in ancient times were in close contact with the cultures of Greece and China, India and Iran and other foreign countries.*

Keywords: *Major Devi, "Temur Tuzuklari", phantasmagoria, "Navoiy gulshani".*

G'arb va Sharq so'zlarida bir-biriga yaqinlik sezilmasa-da, bu hududlarda yashovchi xalqlarning adabiyotida, tarixida, turmush tarzlarida o'zaro farqli jihatlar bilan birgalikda o'xshash jihatlar ham ko'zga tashlanadi.

Sharq adabiyoti daholari bo'lmish *Nizomiy Ganjaviy, Alisher Navoiy* singari buyuk adiblarimizni g'arblik foh Aleksandr Makedonskiy ilhomlantirgan bo'lsa, yevropa adabiyotining buyuk namoyondalari *Kristofer Marlo, Charlz Sanders, Nikolas Rou* singari ijodkorlarni sharq sarkardasi Amir Temur siymosi ilhomlantirgan. Xuddi shuningdek, turli xalqlar orasidagi o'zaro aloqalarni bog'lashda tarjimaning hissasi beqiyosdir. *"Tarjima turli xalqlar adabiyotlarining o'zaro aloqasi va bir-biriga ta'siri jarayonini tezlashtiradi. Tarjimaviy asarlar tufayli kitobxonlar jahon adabiyoti durdonalaridan bahramand bo'ladilar, ularning estetik tuyg'ulari oshadi, didlari o'sadi, ularda go'zal narsalar haqida tushunchalar hosil bo'ladi"* [Mycaeb K., 2005:8].

Xorijda o'zbek adabiyotiga bo'lgan hurmat va qizqishni Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Muqimiy, Furqat kabi mumtoz adabiyotimiz namoyondalari, qolaversa, Hamza Hakimzoda Niyoziy, Abdulla Qodiriy, Cho'lpon, G'afur G'ulom, Oybek, Abdulla Qahhor, Zulfiya singari o'zbek adabiyoti vakillarining ko'plab asarlari xorijiy tillarga, xususan, ingliz tiliga tarjima *O'zbek mumtoz adabiyoti namunalari ingliz tiliga tarjima qilinishi*

Nafaqat adabiy asarlar, balki tarixiy asarlarning ham ingliz tiliga tarjima qilinganligi va bu xususdagi ishlarga juda qiziqish yuqoriligini biz *Amir Temur* qalamiga mansub asarlarning tarjima qilinganligidan ham bilishimiz mumkin. O'z o'rnida Amir Temur qalamiga mansub *"Temur tuzukari"* hujjatli, tarixiy, avtobiografik va badiiy asar hisoblanadi. Bu asar o'zbek tilidan ingliz tiliga qilingan dastlabki tarjimalardan hisoblanadi. Ingliz sharqshunos olimi Mayor Devi Hindistonda xizmatda bo'lgan vaqtida *"Temur tuzuklari"*ning Abu Tolib al-Husayniy tomonidan forschaga qilingan tarjimasi bilan tanishadi va Buyuk Britaniyaga qaytgach, asarni ingliz tiliga o'girib, uni Jozef Vayt degan olim tayyorlagan forsha matni bilan bir muqovada 1783-yilda Oksfordda nashr etadi. Ushbu nashr *"Temur tuzuklari"* asarining dunyo bo'ylab tarqalishida katta ahamiyatga ega bo'lgan [Ibragimova M., 2016:5]. Aynan shu nashr dunyo mamlakatlariga keng tarqalgan va *"Tuzuki Temur"* yoki *"Tuzukoti Temur"* nomi bilan shuxrat topgan. Oksford nashri keyinchalik hech bir o'zgarishsiz, jahonning ko'plab shaharlarida, masalan, 1785-yil Kalkutta, 1868, 1963 va 1992-yillarda Tehron, 1890-yil Bombeyda chop etilgan. Bu nashrlar ko'plab mamlakatlarga, jumladan, O'rta Osiyoga ham tarqalgan [https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Temur_tuzuklar].

O'zbek mumtoz adabiyoti durdonalarining ingliz tiliga tarjimasi qilinishi masalalari ildizi *Alisher Navoiy* hamda *Zahiriddin Muhammad Bobur* ijodi bilan bevosita bog'liqdir. Adib ijodini boshqa tilga tarjima qilis ishlari XV asrdayoq boshlangan. Turkiy adabiyot, jumladan o'zbek adabiyoti rivojini Navoiysiz tasavvur qilish qiyin. Alisher Navoiy ijodi haqida ilmiy tadqiqot olib borgan kanadalik Harri Dik Navoiyga "Dunyoni ma'naviy tanazzuldan qutqara oladigan ko'ngil bog'ining bog'boni" deya ta'rif beradi va "Lison ut-tayr" asarini ingliz tiliga tarjima qiladi [<https://ndpi.uz/uz/2021/02/05/14123/>].

Navoiy ijodi orqali xorijliklar milliy ma'naviyatimiz bilan, qadriyatlarimiz bilan tanishishadi. Xorijlik olim *Denis Deli*: "Navoiydek buyuk shoir faqat o'zbeklarda bor. Uning ijodidan ta'sirlanib yozilgan g'azallar va asarlar nihoyatda ko'pligini ko'rib hayratga tushaman", degan edi. Shu o'rinda akademik Konradning "Alisher Navoiy va Renessans" maqolasini eslash joiz. U Alisher Navoiyning "Layli va Majnun" asarini olmonlarning "Tristan va Izolda", yigirmanchi asr rus adabiyotida fantasmagoriya yo'nalishida yaratilgan Mixail Bulgakov qalamiga mansub "Usta va Margarita" romani bilan qiyoslaydi va buyuk bobomizni "barcha xalqlarning shoiri", deya e'tirof etgan holda, Sharq Renessansi hosil bo'lishida G'arbga ehtiyoj sezmagani qistirib o'tadi [<https://ndpi.uz/uz/2021/02/05/14123/>].

Buyuk mutafakkirning "Lison ut-tayr" dostoni Ye.Fittsjerald tomonidan inglizchaga tarjima qilinib, 1899-yilda AQShning Boston shahrida nashr etilgan edi. Xuddi shu asarning nasriy bayoni kanadalik tarjimon Garri Dik tomonidan o'zbek tarjimashunos olimi N.Qambarov hamkorligida ingliz tiliga o'grildi. "Muhokamat ul-lug'atayn" risolasi Robert Deveruks tarjimasida 1966-yilda AQShda kitob holida bosilib chiqqan bo'lsa, buyuk shoirning "Sab'ai sayyor" dostoni amerikalik professor V.Firman tomonidan inglizchaga tarjima qilindi. 1988-yilda O'zbekiston "Vatan" jamiyati Alisher Navoiy hikmatlarini Margaret Bettlinning inglizcha tarjimasida lotin alifbosida chop etgan. 1961-yilda Toshkentda nashr qilingan "O'zbekiston gapiradi" nomli inglizcha to'plamga Alisher Navoiyning g'azallari, ruboiylari, hikmatlaridan namunalar hamda "Farhod va Shirin" dostonidan parcha kiritilgan. Ta'kidlab o'tish joizki, Navoiy asarlarini ingliz tiliga tarjima qilish ishlari hozirga qadar yuksak darajada rivojlanib kelmoqda. 2021-yil Alisher Navoiy g'azallari va Cho'lpon she'rlari taniqli ingliz shoiri Endryu Staniland tomonidan ingliz tiliga tarjima qilingan [<https://legacy.uz/uz/londonda-alisher-navoiy-gazallari-va-abdulhamid-cholpon-she'rlari-ingliz-tiliga-chop-etilgani-haqida-bilasizmi/>].

Kitob mamlakatimizning Buyuk Britaniyadagi elchixonasi ko'magida chop etilgan. To'plamdan Alisher Navoiyning 12ta mashhur g'azali, jumladan, "Kecha kelgumdur debon ul sarvi gulru kelmadi", "Ko'rgali husnungi zoru muhtalo bo'ldum sango", "Xo'blar ming bo'lsalar, men xastag'a bir yor bas", "Ne navo soz aylagay bulbul gulistondin judo", "O'zga bo'ldi yoru mehri manda boqiydur hanuz", "Kimsa hargiz ko'rmadi chun ahli davrondin vafo", "Ne bahor o'lg'ayki bir gul hajridin badholmen", shuningdek, Cho'lponning "Go'zal", "Buzilgan o'lkaga", "Go'zal Turkiston", "Ko'ngil", "Sharq qizi", "Mahmud Xo'ja Behbudiy xotirasi" kabi 14 ta she'ri o'rin olgan.

Shuningdek, hozirda Alisher Navoiy asarlarini ingliz tiliga tarjima qilib, Navoiy nomini jahonga tanitish uchun mehnat qilayotgan vatandoshlarimiz ham borligi juda ham quvonarli holat. Shunday vatandoshlarimizdan biri A'zam Obidovdir.

2021-yil yanvar oyi o'rtalarida Alisher Navoiy g'azallari va Tursunoy Sodiqovanning "Navoiy gulshani" risolasi jamlangan "Without You" [<https://www.amazon.de/-/en/Azam-Abidov/dp/B08SGWNDPY>] (Sensiz) nomli kitob AQSHdagi Arizona shtatida joylashgan "Jasmaya Productions and Publications" nashriyotida chop etildi. Kitobni shoir va tarjimon A'zam Obid tarjima qilib, nashrga tayyorladi. Ushbu loyiha hazrat Navoiy tavalludining 580 yilligiga sovg'a o'laroq dunyoga keldi.

"Men Alisher Navoiy asarlari ingliz tiliga judayam kam o'girilganidan xabar topgach, hayron qoldim, hatto bundan xafa ham bo'ldim. Agar kaminaga yana bir bor yashash imkoni berilganida bormi, butun hayotimni chig'atoy-turkiy va unga yaqin tillarda yozilgan nodir asarlar tarjimasiga bag'ishlagan bo'lardim", – deydi ushbu kitobga muharrirlik qilgan *Ebigeyl Britton*.

"Biz Navoiyni nafaqat ingliz dunyosiga, balki yer kurrasidagi yuz millionlab boshqa xalqlarga ham tanishtirish yo'lida juda kam ish qildik. Men adabiyotimizni chet tillariga tarjima qilish va xorijda targ'ib etishga mas'ul bo'lgan O'zbekistonda faoliyat yurituvchi hukumat qo'llovidagi birorta tashkilot yo uyushma a'zosi emasman, ya'ni bunday ishlarni mustaqil va ko'ngilli ravishda amalga oshirmoqdaman. Istagim shuki, Alisher Navoiy nomini ko'tarib yurgan va boshqa barcha mas'ul muassasalar, katta-kichik dargohlar tezroq uyg'onsin va jiddiyroq xalqaro loyihalar bilan ham shug'ullansin", – ta'kidladi kitobni ingliz tiliga tarjima qilgan A'zam Obid [<http://azamabidov.uz/?p=3385>].

O'zbek mumtoz adabiyotining dunyoga yoyilishida *Zahiriddin Muhammad Boburning "Boburnoma"* asari ham muhim ahamiyat kasb etgan. Asar jami 18 ta tilga tarjima qilingan. ta tilga tarjima qilingan. Jumladan: Fors tiliga - 29 marta, Ingliz tiliga - 8 marta, Hind tiliga - 5 marta, Rus tiliga - 2 marta. Asarning ingliz tiliga tarjimalari xronologiyasi quyidagicha: Leyden-Erskin, 1826-yil, London; R.M.Kaldekot, (Leyden-Erskin tarjimasi asosida) 1844-yil, London-Edingburg; F.Talbot, 1909-yil, London; L.King, (Leyden-Erskin tarjimasi asosida) 1921 -yil, London; A.S.Beverij, 1922-yil, London; B.Tekston, 1996-yil, Oksford (AQSH), 2002-yil, Nyu-York; Ushbu tarjimalar tadqiqiga doir Xoshimova D., [Хошимова Д., 2018:18] Teshaboyeva Z. [Тешабоева З., 2017:20] singari olim va olimalar tarafidan keyingi yillarda amalga oshirilgan bir qancha ilmiy ishlarda tanishishimiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda, mumtoz adabiyotimiz namunalarini xorijiy tillarga, xususan ingliz tiliga tarjima qilish borasida atroflicha yutuqlarga erishilgan bo'lsa-da, sohada qator o'z tadqiqini kutib turgan yo'nalishlar ham talaygina.

Mumtoz adabiyotimiz namoyondalari ijodini jahon badiiy va ilmiy kontekstida o'rganish payti keldi. Qiyosiy adabiyotshunoslik aspektida Sharqda — Lao-szi, Konfutsiy, dzen-buddizm, Nizomiy, Xusrav Dehlaviy, Rumi va boshqalar, G'arbda — Homer, Platon, Aristotel, Plotin, Dante, Shekspir, Pushkin, Dostoyevskiy, Tolstoy ijodi bilan hazrat Navoiy, Bobur, Mashrab, Gulxaniy,

Amiriy, Uvaysiy, Nodira, Muqimiy, Furqat, Zavqiy, Avaz O'tar asarlari qiyosan tadqiq etilishi zarur. Hegel aytganidek, *"Ruh faqat o'zaro ta'sir jarayonida namoyon bo'ladi"*.

ADABIYOTLAR

1. Ibragimova M. O'zbek adabiyoti namunalarining angliyalik olimlar tomonidan o'rganilishi. Филологический науки. International Scientific Journal/№ 5, 2016. – B.5.
2. Мусаев Қ. Таржима назарияси асослари. - Тошкент: «Фан» нашриёти, 2005. – B.8.
3. Тешабоева З. "Бобурнома"нинг инглизча таржималаридаги фразеологик бирликлар ва уларнинг миллий-маданий хусусиятлари. Филол.фан.фалсафа....док (ПхД) дис.автореф.- Тошкент: 2017. – B.20.
4. Хошимова Д. "Бобурнома" матнидаги тасвирий воситаларнинг инглиз тилига таржималари тадқиқи. Филол.фан....док (ДСс) дис.автореф. – Тошкент: 2018. – B.18.
5. <https://uz.m.wikipedia.org>
6. <https://ndpi.uz>
7. <https://ndpi.uz>
8. <http://azamabidov.uz>
9. <https://legacy.uz>
10. Without You. 14 Ghazals by Alisher Navoiy and Navoiy's Blooming Garden. Translated into English by Azam Abodov.
11. <https://www.amazon>.

TURLI MADANIYATLARDAGI BOLALAR O'YINLARINING TASNIFI VA FUNKSIYALARI

CLASSIFICATION AND FUNCTIONS OF CHILDREN'S GAMES IN DIFFERENT CULTURES

Xusanova Gulasal Shuhratjon qizi

1-kurs tayanch doktorant, FarDU

gulasal.husanova.98@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada bolalar o'yinlari tasnifi va ularning vazifalari haqida so'z olib boriladi. Shuningdek, bolalar o'yinlari va ularning bolalar hayotidagi tutgan o'rni, lingvokulturologik xususiyatlari haqida bo'lib, qadimdagi o'yinlar qanchalik ahamiyat kasb qilganligiga ham bir qator tuxtab o'tiladi. Shu bilan birga, o'yinlar faoliyatining bolalar kelajagida qanchalik muhimligi ham keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: folklor namunalari, emosionallik, madaniy o'yinlar, raqobatli o'yinlar, lug'aviy birliklar.